

Реферат на тему: "Грані таланту Ніка Тінбергена"

Ніколас Тінберген

Реферат

на тему:

ГРАНІ ТАЛАНТУ НІКА ТІНБЕРГЕНА

Талант... Таке відоме і водночас до кінця незрозуміле поняття... Мабуть не дарма так співзвучне йому чудове українське слово талан — щаслива доля. Справді, якщо талановитій людині ще й поталанить, то її ім'я золотими літерами записується на скрижалях історії.

Тисячі й тисячі імен видатних поетів і письменників, винахідників і філософів, митців і вчених супроводжують людство протягом віків. Дехто з них здобув добру славу ще за свого життя, до когось вона прийшла набагато пізніше, але ми пишаємося ними, часто навіть не знаючи ані про їхню особисту долю, ані навіть точної дати народження або

смерті. І, мабуть, до найвідоміших належать ті, кого Бог чи доля нагородили багатогранним талантом, хто зміг досягти сяючих висот у найрізноманітніших галузях людської діяльності.

Справді, далеко не кожний, навіть визначний вчений спроможний висвітлити свої здобутки такою мовою, що захоплені читачі, навіть далекі від роду його діяльності, просто не можуть відірватись від написаного, "проковтуючи книжки" і з нетерпінням чекаючи нових. Всі ми, мабуть, знаємо імена видатних фантастів Івана Єфремова та Володимира Обручева. Та далеко не кожному відомо, що обидва були також і відомими вченими, професорами, геологами, очолюючи певні напрямки науки. Або книги Йосипа Халіфмана, журналіста за фахом, які вводять читача в дивовижний світ наших маленьких сусідів — ос, бджіл, джмелів, мурашок. І написані вони з такою професійною майстерністю, що не одне покоління юних читачів за їхньою допомогою знайшло свій шлях у житті. Не кажемо ми вже про імена Джеральда Дарела чи Жана-Анрі Фабра, Фарлі Моуета або Бернхарда Гржимека... Адже ці вчені-натуралісти давно відомі широкому загалу саме як талановиті письменники. Чи не найпершим серед них є всесвітньо відомий вчений, лауреат Нобелівської премії по фізіології і медицині 1973 року (відзначений нею разом з Карлом фон Фрішем та Конрадом Лоренцем), біолог, зоолог та етолог, а крім того — талановитий письменник-популяризатор Нік (Ніколас) Тінберген (Tinbergen) [1].

Справді щаслива доля справедливо спіткала цю людину, до якої слава і визнання прийшли ще за життя. Народився Нік Тінберген 15 квітня 1907 року в Голландському місті Гаазі і був третім з п'яťох дітей у сім'ї Дірка Корнеліуса Тінбергена, шкільного вчителя граматики й історії, і Жанет Тінберген. Лише година ходу відділяла оселю

Тінбергенів від морського узбережжя, і не дивно, що Нік днями пропадав на березі, насолоджуючись спостереженням за птахами чи колекціонуючи морських черепашок. Ці перші життєві захоплення переросли в глибоку любов до оточуючого світу, яку вчений проніс через усе своє довге життя.

Після закінчення місцевої середньої школи ("Я з труднощами вибрався з неї", — згадував він пізніше) Нік зібрався вступити до університету, але йому порадили спочатку зайнятися практичною роботою, щоб на ділі випробувати і свій потяг до наукової діяльності, і свої здібності. Друзі сім'ї переконали батька послати хлопця у Вогелварте-Роззитен — широко відомий орнітологічний центр, де велося спостереження за перелітними птахами і вперше були розроблені методи їхнього кільцювання. Саме тут юний дослідник вперше познайомився з науковими підходами до вивчення поведінки тварин.

Попрацювавши декілька місяців на орнітологічній станції, Нік відчув себе достатньо підготовленим до продовження навчання і поступив на біологічне відділення широко відомого в той час в Європі та далеко за її межами Лейденського університету. Слухаючи лекції такого чудового викладача, як натураліст Жан Верві, читаючи додаткову літературу, молодий дослідник поглиблював свої знання про поведінку тварин.

Можна сказати, що Тінбергену ще й повезло: він народився трохи пізніше видатного австрійського етолога Карла фон Фріша і мав змогу ознайомитись з його блискучими роботами по поведінці бджіл. Саме тому Ніколас обрав темою докторської дисертації питання про особливості поведінки ос-філантів — убивць бджіл, і блискуче захистив її у 1932 році (зауважте: молодому досліднику ледь виповнилось 25 років!). Вже тут проявився талант Тінбергена не лише як дослідника, а й як письменника (адже не дарма кажуть що стислість — сестра таланту!): його дисертація була написана у вигляді тез і виявилась найкоротшою з будь-коли прийнятих до захисту в Лейденському університеті. Вже в цій роботі чітко окреслились підходи вченого до проведення досліджень, які стали класичним прикладом для всіх сучасних етологів: спочатку за допомогою терплячих, кропітких спостережень з'ясувати все можливе про поведінку тварин у природному середовищі, а потім провести експерименти для підтвердження своїх висновків чи теорій.

Невдовзі після захисту дисертації Тінберген та його дружина (оженився він в тому ж 1932 році з Елізабет Руттен, з якою прожив довге щасливе життя, виховавши двох синів та трьох дочок) відправились в Гренландію, де провели 14 місяців серед ескімосів, вивчаючи поведінку арктичних птахів і ссавців. Після повернення в Лейден наприкінці 1933 року Тінбергена запросили викладачем в університет, де він вперше в світі організував курс для студентів останнього року навчання по вивченню поведінки тварин.

В 1936 році відбулась зустріч, яка багато в чому окреслила наступний науковий шлях молодого вченого: він зустрівся з іншим ентузіастом нової на той час науки про поведінку тварин — етології — і своїм майбутнім другом і соратником Конрадом

Лоренцем. Згадуючи цю несподівану зустріч у більш пізні роки, Тінберген казав: "Ми відразу відчули, що точно пасуємо один одному. Надзвичайна інтуїція Конрада і його ентузіазм були плідно доповнені моїм критичним настроєм, схильністю добиратися до суті ідеї і моїм нестримним бажанням перевірити "підозру" експериментальним шляхом".

Коли Тінберген і його сім'я проводили літо в будинку Лоренца неподалік від Відня, друзі-вчені почали розробку основ теорії етологічних досліджень. За період багаторічного співробітництва вони сформулювали її основні положення, які залишаються актуальними і сьогодні.

Війна перервала спільну роботу Тінбергена і Лоренца. Після німецької окупації Ніколас продовжував викладання в Лейдені, але в 1942 році був заарештований за протест проти звільнення трьох євреїв — співробітників факультету. Залишок війни він провів у німецьких таборах, та, на щастя, зумів витримати нелюдські випробування і після звільнення знов повернувся до улюбленої роботи в університеті.

В повоєнні роки Тінберген, тепер вже визнаний в світі вчений, читав лекції в університетах США, а пізніше переїхав на роботу до Англії, у славнозвісний Оксфордський університет. Саме протягом 50-х — 60-х років він інтенсивно займався дослідженням поведінки мартинів, що дало йому змогу блискуче підтвердити основні положення розроблених ще в довоєнні роки теорій і отримати результати, за які вченому були присуджені найпрестижніші наукові нагороди.

Ми вже згадували, що Тінберген в 1973 році розділив з Лоренцем та Фрішем найпрестижнішу для будь-якої творчої людини нагороду — Нобелівську премію "за відкриття, що стосуються встановлення індивідуальної та соціальної поведінки і її організації". У промові на презентації Вердж Кронхольм з Каролінського інституту сказав, що, хоча премія "трьом спостерігачам за тваринами" (як жартував потім Ніколас) була несподіваною, вона підкреслює цінність роботи лауреатів не лише для етології, а й для "соціальної, психосоматичної медицини і психіатрії".

Дійсно, навіть трохи дивно, що "чистий" зоолог (не біохімік, генетик чи фізіолог) отримав Нобелівську премію — це чи не єдиний випадок в історії! І нам здається, дякувати Тінберген має ще й своєму таланту популяризатора-письменника. Серед багатьох його робіт одна — це неперевершений зразок майстра. Мова йде про книгу, яка вийшла в Лондоні наприкінці 60-х років під назвою "Curious Naturalists" (що можна перекласти як "Допитливі натуралісти" чи навіть "Диваки-дослідники") і була видана російською мовою в 1970 році, отримавши назву "Осы, птицы, люди" [2].

Відкривши цю книгу, читач з захопленням поринає у невідомий світ відомого і буденного, відкриваючи для себе таємниці, про які просто раніше навіть не замислювався. Для чого метеликам яскраве вбрання? Як джмелі знаходять медоносні квіти? Що і як бачать риби чи комахи? Яким чином оса відшукує вхід до свого гнізда? Які закони правлять в колонії мартинів і багато-багато інших не менш цікавих питань.

Яскрава, соковита мова книги, тонкий гумор автора поєднуються з методичністю і точністю справді наукового дослідження, всі наведені в ній факти абсолютно

достовірні. Так може писати справді талановитий вчений і письменник.

В передмові до книги Тінберген писав: "Я добре знаю, що багато людей в глибині душі є природознавцями та шукачами скарбів і їх часто мучить бажання хоч на якийсь час вирватись з повсякденності і пожити ближче до природи. Я був щасливішим за інших, тому що мав змогу задовольнити таке бажання". Доля справді подарувала Ніколасу Тінбергену довге плідне творче життя — він помер 21 грудня 1988 року.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Биологи. Библиографический справочник. — Киев: Наукова Думка, 1984. — С. 621.
2. Тинберген Н. Осы, птицы, люди. М.: Мир, 1970. — 333 с.